

BIBLIOGRAFIE

1. ARISTOTEL. *Metafizica*, ed. a III- a, revăzută, Ed. Humanitas, 2021, 369 p. ISBN 973-9945-252-6.
2. COȘERIU, E. *Filosofia limbajului* (fragment), revista *Limba Română*, nr.10, Chișinău, 2002, p.146-150, ISBN 0235-9111.
3. DEVITT S; M, STRELNY, K., *Limba și realitate, o introducere în filosofia limbajului*, ed., Polirom, 2000, 304p. I.S.B.N. 973-683-500-6.
4. *Evanghelia după Ioan*, 1.1, Noul Testament, ed. Gideons Internațional, 1990, 220p. ISBN UBS EPF 1990-25M-25301, p.113.
5. ECO, U. *Numele trandafirului*, ed. Polirom, 2010, 497p. ISBN 978-973-46-1781-4.
6. IVĂNESCU, G, *Istoria limbii române*, Iași,1980, 488 p. ISBN 974-93671-6-4.
7. КОЗЛОВА, М, *Философия и язык*, изд. Мысль, Москва, 1971, 252 с. ISBN 1-5-1 51-72.
8. NISCHIER, A, *Filosofia educației*, ed. Economică, București, 2000, 368 p. ISBN 973-590-270-2.
9. OPREA,I, *Lingvistică și filosofie*, Institutul European, Iași, 1992, 325 p. ISBN 973-95-671-9-3.
10. STATI, S; Marcus, S; Popa, C; Enescu, Gh; Boboc, Al; *Limba, logică, filosofie*, ed. Științifică, București, 1968, 260 p. ISBN A10692.
11. WALD, H, *Structura logică a gândirii*, ed. Științifică, București, 1962, 239p. ISBN A00910/962.

BIBLIOTECA MĂNĂSTIRII HÂRBOVĂȚ ÎN SISTEMUL DE VALORI BIBLIOFILE

LIBRARY OF HARBOVĂȚ MONASTERY IN THE BIBLIOPHY VALUES SYSTEM

*Galina Bodareu, lector universitar,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

*Galina Bodareu, univ. lecturer,
„Ion Creanga”SPU from Chisinau
ORCID: 0000-0003-3328- 4110*

CZU: 026:271

DOI: 10.46728/c.v3.25-03-2022.p139-144

Abstract

Hârbovăț Monastery is a spiritual center of Christianity in the Republic of Moldova. A beautiful collection of books has been preserved here. The monastery has a special history. It was founded in 1730 by the boyar Constantin Carpuz, but according to some historians the monastery has existed since the 17th century. Knowledge of history and culture develops society and creates national consciousness. In the library of this monastery are kept printed books in several printing centers: Chisinau, Bucharest, Iasi, Ramnic, Buda, Neamt Monastery, St. Petersburg, Brasov, Sibiu, Blaj, Buzau. This fact demonstrates the spiritual value that the Hârbovăț monastery had in different historical periods. Through its bibliophile treasure, the monastery contributed to the spread of book knowledge and moral values in society.

Key-words: Hârbovăț monastery, scholarly values, Romanian spirituality, religious literature, national consciousness.

Cunoașterea și valorizarea istoriei și spiritualității vieții și culturii mănăstirilor din Republica Moldova este o problemă importantă în cercetarea istorică. Ele constituie elemente esențiale în formarea conștiinței de neam și de comportament civic. Mănăstirile rămân a fi centre de cultură spirituală și de identitate religioasă a creștinilor, care reflectă influența

realităților istorice din toate epocii. Conservarea și valorificarea patrimoniului material și spiritual monastic presupune aprecierea contribuției cultural-istorice a personalităților care s-au remarcat prin activitatea sa în cadrul vieții mănăstirești: ierarhi cărturari și evlavioși, ce au avut o influență majoră în societate.

Un loc aparte în acest context îl ocupă mănăstirea Hârbovăț - un vechi leagăn al spiritualității creștine din Republica Moldova, care a înscris o istorie bogată. Din informațiile cunoscute, mănăstirea a fost întemeiată în anul 1730 de către boierul Constantin Carpuș, deși după părerea unor istorici, mănăstirea ar fi existat din veacul al XVII-lea, fiind întemeiată de câțiva călugări fugari, veniți de la mănăstirea Bersan, din Polonia. Cercetările istorice în problema originii și evoluției monahismului în lumea creștină constată, că la anul 1821 mănăstirea Hârbovăț era una din cele 12 mănăstiri atestate în Basarabia, conform datelor statistice ale timpului, împreună cu Căpriană, Călărășăuca, Cosăuți, Curchi, Dobruja, Japca, Hâncu, Hîrjeuca, Hărădiște, Frumoasa, Saharna, dar și încă 13 schituri de monahi. [12, pag. 36].

În urma a trei incendii mari, prin care a trecut mănăstirea de la Hârbovăț până în anul 1812, provocate de invaziile turco-otomane și tătărăști, despre care relatează în acest context cercetătorul Aurel V. Sava [16, pag. 325] și pe care le descrie prin noi detalii, în baza însemnărilor descoperite, istoricul Igor Cereteu [7, pag. 152-153], arhiva mănăstirii a fost distrusă, iar în locul vechii biserici de lemn în anul 1816 ctitorii Ștefan Lupu și soția sa Elena Brăiescu au construit biserica veche de vară a Adormirii Maicii Domnului. În anii 1828 și 1855 biserica a fost restaurată. În 1870 a fost construit templul Pogorârea Duhului Sfânt pe timpul stareților Ieronim și Natanail, iar mai târziu Ștefan Lupu a devenit aici călugăr.

Viața monahală în secolul al XIX-lea cerea o implicare tot mai mare în culturalizarea societății, iar aceasta solicita în primul rând alfabetizarea monahilor. Pe lângă mănăstiri au fost deschise școli. Mănăstirea de la Hârbovăț a fost un centru cultural-religios, care s-a implicat mult în răspândirea științei de carte. Din cercetările lui N. Popovschi se constată că pe lângă această mănăstire în anul 1916 funcționa o școală cu internat pentru băieți. Popovschi N. Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea [15, pag. 306], iar istoricul Alexei Agachi precizează, că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea școlile mănăstirești din Basarabia au fost transformate în școli bisericești-parohiale, respectiv și cea de la Hârbovăț [1, pag. 88].

Evenimentele istorice din secolul XX au marcat o perioadă zbuciumată în viața monahală din spațiul pruto-nistean, când majoritatea centrelor monahale din Basarabia, cu excepția mănăstirii Japca au fost închise forțat. Și mănăstirea Hârbovăț a fost supusă unor grele încercări. În anul 1960 acest așezământ a fost una dintre ultimele mănăstiri care mai funcționau. Aici se refugiase monahii care erau alungați din locurile lor de rugăciune: călugării de la Căpriană, de la Țigănești și din alte mănăstiri. După închiderea mănăstirii de la Hârbovăț în 1961, inventarul bisericesc, icoanele, cărțile au fost confiscate. Multe bogății deținute de biserica și ustensile liturgice păstrate în mănăstire au fost distruse. Icoanele, cărțile și arhivele au fost arse. Multă literatură religioasă din bisericile și mănăstirile Moldovei a dispărut în urma acestor evenimente. Doar unele dintre valorile cărturărești, aflate în mănăstirile de sine, în care o parte dintre cărți se aflau în casele-chilii ale călugărilor, au putut fi protejate. În mare măsură cercetările bibliofile contemporane se datorează faptului, că monahii, după închidere, au păstrat ascunse cărțile, iar unii cercetători le-au identificat în colecții particulare sau în unele centre din

Ucraina și Rusia. O parte dintre ele se află în prezent în bibliotecile mănăstirești. Despre aceasta argumentează însemnările manuscrise.

După redeschiderea ei în anul 1992, mănăstirea Hârbovăț continuă să rămână un centru de cultură creștină important din Republica Moldova. Situată în preajma satului Hârbovăț, pe valea râului Ichel, această mănăstire este cunoscută în prezent, în primul rând, prin faptul că păstrează una dintre cele mai importante relicve creștine din Republica Moldova - Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de la Hârbovăț, prin aceasta fiind un așezământ important în viața monahală. Această icoană a fost daruită mănăstirii în anul 1790 de către soția răposatului colonel rus Nicolae Albaduev. Acestei icoane i-a fost consacrată cartea „Povestire pentru Sfânta Icoană a Maicii Domnului...la mănăstirea Gherbovețului”, tipărită la Chișinău în 1859 și tradusă în limba rusă. Este cunoscut un singur exemplar al acestei cărți, care se păstrează la mănăstirea Vărzărești [6, pag. 313, CCXII/430], deși asemenea cărți au fost atestate și la alte mănăstiri, de exemplu în biblioteca mănăstirii Noul Neamț [8, pag. 200, nr. 66].

Valorile cărturărești de la mănăstirea Hârbovăț reprezintă un tezaur de excepție al spiritualității creștine din spațiul românesc. Cercetarea și valorificarea cărții vechi de patrimoniu din biblioteca acestui așezământ monahal oferă posibilitatea identificării unor aspecte inedite din istoria și circulația cărții românești în Basarabia. Cercetarea *de visu* a surselor documentare păstrate în biblioteca de la mănăstirea Hârbovăț și valorificarea tezaurului bibliologic mănăstiresc din Republica Moldova reprezintă o nouă direcție în știința istorică contemporană.

În urma cercetărilor de documentare în biblioteca mănăstirii Hârbovăț au fost identificate 88 de titluri de carte românească (212 cărți), inclusiv 39 de titluri de carte românească veche în 48 de exemplare (44% /43%) și 49 de carte românească modernă în 64 de exemplare (56%/57%). Printre descoperiri se înscrie și un manuscris, copiat de ascultătorul Ioan Tanasevici de la mănăstirea Căpriană în anul 1902, cu titlul Ioan Tanasevici din mănăstirea Căpriană în anul 1902, cu titlul deplin: „Prohodul / D(o)mnului D(u)mnezeu și Mântu/itoriul nostru Ii(su)s H(risto)s. / Carele să cântă în sf(â)nta și marea vi-/neri sara la priveghiere, întocmit duple cum / să cântă Grecești fără scădere, sau înmu-/lțire de vre o slavă. / Acum esti tipărit în zilele prea / înălțatului nostru domn împăratul / Necolai Alexandrovici a toată / Rosiia. Și în vremea pre sf(i)ntitului a-/rhiiepiscop Iacov al Mitropoliei Chișă- /năului carii să află în Besărabii. // Și în stărițiia cuviosului / din sf(â)nta monastiri Chi-/prieni Igumenul Theofilact. / Acest Prohod esti pre lucrat și / înbunătățit cu mai multe cântări și sti-/hiri pe musichie la fiecare stare: și esti / prescris de mina, și dragostia Poslușnicului / Ioann Tanasevici / din monastirea Chiprienii au prescris / la anul 1902” [6, pag. 215]. Cercetarea bibliotecii mănăstirii Hârbovăț a demonstrat că prin numărul de cărți și titluri atestate, aceasta „...poate fi considerată una dintre cele mai bogate din Basarabia. Monahii au utilizat literatură bisericească în limba română tipărită în diferite centre românești și străine: Chișinău, București, Iași, Râmnic, Buda, Mănăstirea Neamț, Sankt-Petersburg, Brașov, Sibiu, Blaj, Buzău. Cărți în limba slavonă/rusă au fost identificate într-un număr destul de mic, ceea ce demonstrează că acest așezământ monahal a fost populat de călugări, care nu cunoșteau limba rusă” [Ibidem, pag. 226]. În catalogul editat de Igor Cereteu și Octavian Moșin a 146 de cărți și însemnările manuscrise ale bibliotecii mănăstirii Japca, există și informații tangențiale referitoare la mănăstirea Hârbovăț [5]. O contribuție în cercetarea tezaurului bibliofil al mănăstirii Hârbovăț a adus-o și preotul

Manole Brihuneț, care a făcut o sinteză a istoriei și spiritualității acestei mănăstiri [3, pag. 366-369].

Cele mai vechi mențiuni despre valorile cărțurărești de la mănăstirea Hârbovăț datează din anul 1813, când ieromonahul Teofil își căuta cele patru cărți cu viețile sfinților, iar în 1815 biblioteca mănăstirii este completată cu o Liturghie pe note în limba rusă” [17, nr. 3, 1934, pag. 232; nr. 1-4, 1937, pag. 24]. Victor Ghilaș prin cercetarea problemei despre muzica în mediul monastic, relatează, că în luna mai 1918 la mănăstirea Hârbovăț a avut loc o întrunire a reprezentanților mediului monastic din regiune – de la Căpriană, Condrița, Curchi, Dobrușa, Frumoasa, Hâncu, Hârjăuca, Japca, Răciula, Saharna, Suruceni, Tabăra, Țigănești și Vărzărești, la care „... printre alte probleme abordate s-au numărat trecerea la oficierea serviciului divin în limba română și la cântul bisericesc românesc în toate mănăstirile.”[13, pag. 113].

În anul 1929 Petre Constantinescu-Iași semnaleză despre 30 de cărți bisericești, aflate în această bibliotecă, dintre care cinci erau tipărite înainte de 1812, iar 20 după această dată. Analiza listei celor 19 titluri ale acestor cărți, publicată de autor, ne indică arealul de circulație a cărților bisericești ajunse în biblioteca mănăstirii Hârbovăț: cinci din ele au fost tipărite la Tipografia Mitropoliei de la București (*Evangelhie*, 1682; *Antologhion*, 1777; *Triod*, 1798; *Cuvinte de învățătură ale sfinților părinți*, 1826; *Octoih*, 1854), trei la Iași (*Octoih*, Tipografia lui Duca Sotiriovici, 1749; *Liturghie*, Tipografia Mitropoliei, 1794; *Aghiazmatar mic*, Tipografia Mitropoliei, 1814), cinci la Chișinău (patru la Tipografia Exarhicească: *Liturghie*, 1815; *Molebnic*, 1815; *Minei de obște*, 1819; *Molitvenic*, 1820 și una la Tipografia Duhovnicească: *Pentru datorii presbiterilor de popor*, 1823), cinci la Tipografia Mănăstirii Neamț (*Octoih de canoane pentru Pavecerniță*, 1816; *Psaltire*, 1817; *Apostol*, 1851; *Ceaslov*, 1858; *Evangelhie*, 1858) și una tipărită la Tipografia Arhidiecezană de la Sibiu (*Mineiele de la Sibiu*, 1854-1856) [11, pag. 18-19]. Cercetările în acest domeniu au constatat că în aceeași perioadă în biblioteca mănăstirii mai existau unele cărți, care au fost dăruite Societății Istorico-Arheologice din Chișinău [4, 21/361, pag. 13; 5/368, pag. 14; 59/369, pag. 16; 66/364, pag. 16; 67/365, pag. 16; 70/374, pag. 16; 3/362, pag. 19; 12, pag. 20; 4/371, pag. 23], iar în urma unor investigații de teren Paul Mihail, în calitate de secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice, secția din Basarabia a identificat în biblioteca acestei mănăstiri un număr mai mare de cărți [14, pag. 182, 185-191, 198]. În acest context vom face referință specială la personalitatea lui Paul Mihail (1905-1994), originar din satul Cornova, județul Orhei, care este cunoscut ca reprezentant al noii generații de clerici, cărțurar de excepție, preot, publicist. Marea pasiune pentru istorie a fost văzută încă în anii de studii la Seminarul Teologic din Chișinău, apoi la Facultatea de Teologie din Iași filiala Chișinău și la Facultatea de Litere din Iași, secția Istoria românilor. Un interes special l-a avut pentru cărțile vechi și manuscrise. Prin activitatea de preot la catedrala mitropolitană din Chișinău, apoi paroh la Soborul Vechi a contribuit la consolidarea valorilor naționale în Basarabia sub îndrumarea Mitropolitul Gurie (Gheorghe Grosu). Aflat în fruntea Școlii de catiheți bisericești și a Muzeului Bisericesc din Chișinău în anii 1942-1944, a adus o mare contribuție în valorificarea cărții religioase românești, iar o parte din arhiva și exponatele acestei instituții a reușit să le evacueze și în prezent se află în România. Printre cărțile identificate în perioada interbelică de către Paul Mihail în biblioteca mănăstirii de la Hârbovăț se regăsesc și tipăriturile de la Chișinău atestate de A. David (1910-1935) în 1934 în lucrarea *Tipăriturile românești sub stăpânirea rusă (1812-1918)*, vol. I, 1934 (1812-1880), [1, pag. 3-11]. Contribuția bibliologică a lui Alexandru David a fost cercetată de către

istoricul Iurie Colesnic în volumul I al lucrării *Basarabia necunoscută* din 1993 [9, pag. 162-171].

În concluzie menționăm că biblioteca mănăstirii Hârbovăț, prin numărul cărților și titlurilor atestate, poate fi apreciată ca un tezaur bibliofil de mare valoare din Republica Moldova. Aici au fost atestate tipărituri din mai multe centre tipografice: Chișinău, București, Iași, Râmnic, Buda, Mănăstirea Neamț, Sankt-Petersburg, Brașov, Sibiu, Blaj, Buzău, fapt care demonstrează valoarea spirituală a mănăstirii Hârbovăț în diferite contexte istorice prin răspândirea cunoștințelor de carte și prin spiritualitatea morală pe care o aveau în societate. Sursele bibliografice anexate la acest articol demonstrează valoarea și interesul științific major pentru rolul pe care l-a avut în toate epocile mănăstirea Hârbovăț în cultura și societatea românească.

BIBLIOGRAFIE

1. AGACHI Alexei. *Istoria mănăstirii Hâncu 1677-2010*. Chișinău, Pontos, 2010
2. BOGACI Gheorghe. *Alte pagini de istoriografie literară*, Literatura artistică, Chișinău, 1984.
3. BRIHUNEȚ Manole. *Mănăstirea Hârbovăț*. În: *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova. Studii enciclopedice*, Redactor științific Andrei Eșanu, Chișinău, 2013, pag. 366-369.
4. *Catalogul bibliotecii Societății istorico-arheologice bisericești basarabene din Chișinău*. Cu o prefață de Iosif M. Parhomovici. Casa Eparhială, etaj, Chișinău, 1924, Tipografia Eparhială, 1925, p. 1-75. Supliment la Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău, vol. XVI, Tipografia și Legătoria Eparhială, 1925.
5. CERETEU Igor, Moșin Octavian. *Biblioteca mănăstirii Japca. Catalogul cărților și însemnărilor manuscrise*, Chișinău, 2020.
6. CERETEU Igor. *Carte românească veche în Basarabia: istorie, circulație, valoare documentară*, Chișinău, 2019, pag. 223-226.
7. CERETEU Igor. *Evenimente istorice din secolele XVII-XVIII atestate în însemnări pe manuscrise și cărți vechi cu circulație în Țara Moldovei, în Tyragetia. Istorie. Muzeologie*, serie nouă, vol. V [XX] nr. 2, 2011.
8. CERETEU Igor. *Valori cărțurărești din biblioteca mănăstirii Noul Neamț (tipărituri din secolele XVI-XX)*, Chișinău, 2021, pag. 200, nr. 66.
9. CERETEU Igor. *Cartea bisericească în mănăstirile din Republica Moldova. Ediție enciclopedică*, Chișinău, 2016, pag. 313, CCXII/430.
10. COLESNIC Iurie. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 1993. Vol. 1.
11. CONSTANTINESCU-IAȘI Petre. *Circulația vechilor cărți bisericești românești în Basarabia sub ruși. Extras din Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău*, vol. XIX, Chișinău, 1929.
12. EȘANU Andrei, Eșanu Valentina. *Originea și evoluția monahismului în lumea creștină*, în volumul *Mănăstiri și chituri din Republica Moldova. Studii enciclopedice*, Redactor științific Andrei Eșanu, Chișinău, 2013, pag. 29-44.
13. GILAȘ Victor. *Muzica în mediul monastic*, în volumul *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova. Studii enciclopedice*, Redactor științific Andrei Eșanu, Chișinău, 2013, pag. 105-118.

14. MIHAIL Paul. *Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia*, în volumul *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Chișinău “Știința”, 1993.
15. POPOVSCHI Nicolae. *Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși*. Chișinău, Museum, 2000.
16. SAVA Aurel V. *Mănăstirea Hârbovățul (1730–1816), ctitori, egumeni și documente*, în *Revista Societății Istorico-Arheologice din Basarabia*, vol. 24, 1934.
17. TOMESCU Const. *Diferite știri din arhiva consiliului eparhial Chișinău*, în *Arhivele Basarabiei*, nr. 3, 1934, an. 9, nr. 1-4, 1937.

**SITUAȚIA DIN AGRICULTURA RASS MOLDOVENEȘTI DUPĂ ÎNCHEIEREA
PROCESULUI DE COLECTIVIZARE FORȚATĂ A GOSPODĂRIILOR
INDIVIDUALE ȚĂRĂNEȘTI**

**THE SITUATION IN MOLDOVAN RASS AGRICULTURE AFTER THE END
OF THE PROCESS OF FORCED COLLECTIVIZATION
OF FARM INDIVIDUAL FARMS**

*Valentin Burlacu, dr., conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

*Valentin Burlacu, PhD, associate professor,
„Ion Creanga” SPU from Chisinau
ORCID: 0000-0003-1620-9493*

CZU: 94(478):631.115

DOI: 10.46728/c.v3.25-03-2022.p144-151

Abstract

The forced collectivization and the establishment of the kolkhoz system, achieved with unfair prices and colossal sacrifices, by undermining the productive forces of the village households, constituted effective levers for the Stalinist regime to squeeze not only the surplus of agricultural products from the villages but also a part of the products necessary for peasants' consumption. In the first years after the end of collectivization, it became possible to increase the volume of cereal collections 2 to 3 times, even under the conditions of the general decrease in the agricultural production, ensuring the needs of the cities and the export operations. From the Stalinist authorities' point of view, the forced collectivization had to secure the success of the accelerated industrialization and militarization of the USSR economy.

Key-words: crops, collection, kolkhoz, pressures, harvest, surplus

După încheierea procesului de colectivizare compactă, pentru autoritățile bolșevice, problema majoră la sate rămânea colectarea produselor agroalimentare, înregimentarea în continuare a gospodăriilor individuale țărănești în colhozuri, lupta împotriva celor care încă nu acceptase orânduirea colhoznică sau, din anumite motive, nu livrau statului cantitatea solicitată de cereale și alte produse agricole.

Pe lângă aplicarea metodelor represive față de țăranii care nu doreau să intre în colhozuri, din 1932, treptat aceste metode sunt extinse și asupra colhozurilor care nu realizau planurile de colectare a produselor agroalimentare. Frustrat de această situație, Stalin în ianuarie 1933, a ajuns să afirme că și colhozurile pot deveni organizații antisovietice, dacă în ele vor conduce „eserii și menșevicii, ofițerii petliuriști și alți albgardiști, foștii denikiniști și kolciacoviști”.